

Novemberrevolutionen - bättre än på tv

■ Kolumn

Lars
Jonung

KONSPIRATIONSTEORIER FÅR som regel litet utrymme i den ekonomisk-politiska debatten i vårt land. Skälet är att Sverige är ett öppet samhälle när det gäller information om den ekonomiska politiken. Allmänhet och medier har goda möjligheter att följa hur besluten i den offentliga sektorn växer fram. Arkiven är öppna. Beslutsfattare i regering och opposition ställer upp i intervjuer och debatter. De skriver sina memoarer och minnen.

Men öppenheten är inte en tillräcklig garanti för att allsköns konspirationsteorier om politikernas bevekelsegrunder hålls tillbaka. Det krävs också en ekonomisk journalistik som vill och förmår använda sig av de öppna informationskällorna för att debatten ska bli insiktsfull och balanserad.

Om viljan eller förmågan saknas, så kan det gå snett som i "Dokument inifrån" program: "Novemberrevolutionen - den okända statskuppen" från i onsdags denna vecka. Enligt programbeskrivningen på SVT:s hemsida låg "några få sammansvurna" bakom "en reform som fick katastrofala följder för Sverige. Allt skedde i största hemlighet."

BAKGRUNDEN ÄR I KORTHET DENNA. I november 1985 avskaffar Riksbanksfullmäktige den kvantitativa regleringen av affärsbankernas utlåning. Beslutet att avreglera, senare döpt till novemberrevolutionen, öppnar slussportarna på den tidigare hårt reglerade inhemska kreditmarknaden. Ut väller en flod av nya krediter.

En gigantisk spekulationsbubbla blåses upp. Den skapar först några år med överhettning, hög inflation och börsyra. Sedan spricker bubblan. Sverige hamnar i 90-talets djupa kris med hög arbetslöshet, konkurser och privata tragedier. Till sist tvingas Riksbanken hösten 1992 att acceptera en flytande växelkurs för kronan. Sverige får en ny typ av stabiliseringspolitik: en självständig riksbank, aktiv på en oreglerad, öppen finansmarknad för att styra mot målet låg inflation.

Detta är ekonomisk och politisk dramatik på högsta nivå. Regeringsmakten växlar som följd av de olika faserna av finans- bubblan. Vi har inget liknande förlopp i modern tid i vårt land.

VAD GÖR DÅ "DOKUMENT INIFRÅN" Dan Josefsson av denna spännande historia? Programmet belyser processen på ett suggestivt sätt. Bakom en pedagogisk och saklig framställning av de ekonomiska sambanden och förloppen förmedlar speakerrösten en underton av dolda hot och hemliga konspirationer. Ett fåtal beslutsfattare utmålas som sammansvurna bakom en statskupsliknande plan att skapa Den Stora Krisen. Det är bara filmmusiken som saknas.

Utan något som helst underlag i programmets fakta ställs slutligen frågan: Skapades krisen avsiktligt? Motivet antyds vara att genomdriva ett nyliberalt program med avregleringar, liberaliseringar och med låg inflation - inte den fulla sysselsättningen - som det centrala målet för den ekonomiska politiken.

Hela anslaget är groteskt. Det finns en betydligt enklare och mer sanningsenlig - men tyvärr mindre dramatisk - förklaring till den finansiella bubblan och krisen.

DE ANSVARIGA BESLUTFATTARNA var helt enkelt okunniga om vilka krafter de släppte lösa vid avregleringen i november 1985. Riksbankens opolitiska tjänstemän insåg inte till fullo riskerna. Riksbankschefen Bengt Dennis, fullmäktiges ordförande Erik Åsbrink och finansministern Kjell-Olof Feldt begrep inte heller vad som väntade. Ärligast är kanske statsministern Olof Palme som öppet svarar: "Gör som ni vill. Jag begriper ändå ingenting" när Feldt informerar honom om den

förestående avregleringen.

Varifrån kom då denna magnifika okunnighet? Är det måhända frågan om "dumskallarnas sammansvärjning"? Även här är svaret enkelt - men ges tyvärr inte i programmet. Dåtidens beslutsfattare var präglade av erfarenheterna av den hårt reglerade svenska kreditmarknaden under åren 1945-1985. Det finansiella regleringssystem som socialdemokratiska regeringar så idogt byggt upp under efterkrigstiden för att gynna bostadsbyggandet och den offentliga sektorn hade lagt en död hand inte bara över det finansiella systemet utan även över forskning och utbildning kring de finansiella marknaderna.

Nationalekonomerna saknade också insikter om finansiell ekonomi, om finansiella risker och hot. Samma sak gällde för affärsbankerna och den svenska allmänheten. Sverige år 1985 var finansiellt sett som ett Sovjet i början av 90-talet - ett land som tar steget mot marknadsekonomi utan att veta hur marknaden fungerar, vilka krav på institutioner, information och etik behövs i den nya miljön.

DOKUMENT INIFRÅN GER MISSVISANDE budskap även på andra punkter. Den bana som svensk ekonomi tog efter 1985 gör att novemberrevolutionen i dag betraktas som startskottet för marschen mot 90-talskrisen. Men så hade inte behövt bli fallet. Den socialdemokratiska regeringen hade kunnat motverka avregleringens effekter genom en stramare politik och slopandet av valutareglerna. Varnande röster höjdes från Riksbanken, ekonomer och oppositionen - men förgäves.

PROGRAMMET SER INTE HELLER det långa perspektivet. Den stora krisen hade kunnat undvikas om avregleringen hade genomförts långt tidigare, redan på 1950- eller 1960-talet. Det grundläggande misstaget var inte att avreglera, utan att avregleringen ägde rum för sent. Detta är en lärdom som ofta gäller för ekonomiska reformer, inte minst i dag.

Novemberrevolutionen är en fantastisk historia i sig - det finns inget skäl att förstöra den genom att göra den till en novemberkonspiration.

Lars Jonung är professor i nationalekonomi, verksam som forskare vid EU-kommissionen samt fristående kolumnist i Dagens Nyheter.